

Ideellt engagemang som samhällsbärare

En rapport om det ideella engagemangets mångdimensionella värden för individer, organisationer och samhälle.

© **Volontärbyrån 2022**

Redaktör och formgivning: Ola Höiden

Foto: Ola Höiden (framsida, s.4, s.23), Kamilla Kraczkowski (s.12), Angelica Ogland (s.14),
Ola Segnestam Larsson (s.22).

Tryck: M-kopia

Volontärbyrån vill tacka Fremia, vars bidrag möjliggjort denna rapport.

Innehåll

Inledning	5
Ideellt engagemang i det svenska civilsamhället – en översikt	6
Stor potential för ökat ideellt engagemang i Sverige	8
Meningsfullhet och gemenskap för individen	10
<i>Intervju med Meyling Calero</i>	12
<i>Intervju med Samuel Somo</i>	14
Ideella organisationer har unika värden i vårt samhälle	16
Ideellt engagemang stärker välfärden, folkhälsan och demokratin	18
Ideellt engagemang i ekonomiska termer	20
<i>Intervju med Ola Segnestam Larsson</i>	22
Tre förslag för att stärka det ideella engagemanget	24
Referenser	26

Inledning

Vi människor mår bra av att engagera oss, och samhället mår bra av ideellt engagemang. Engagemang skapar delaktighet, sammanhang och gemenskap. Ideellt engagemang bygger tillit, vilket är den viktigaste grundvalen i en fungerande demokrati.

Ryggraden i civilsamhället

Endast sex procent av Sveriges ideella föreningar har anställd personal, så de drygt fyra miljoner personer som engagerar sig ideellt utgör själva grunden och ryggraden i civilsamhället. Här får människor möjlighet att organisera sig och föra samtal om de stora och små utmaningar de ser i samhället, lära sig att använda demokratiska verktyg genom att till exempel delta på årsmöten, medlemsmöten och inneha styrelseposter. Vi är många svenskar som engagerar oss ideellt – faktiskt så många som varannan person. Men det finns än större potential. Sju av tio svenskar är villiga att lägga flera timmar i veckan på ideellt engagemang, visar Volontärbyråns senaste Sifoundersökning.

Mångdimensionella värden

Många försök har gjorts att försöka värdera det ideella engagemanget i kronor och ören. Men hur sätter man ett pris på medmänsklighet, gemenskap och tillit? Går det ideella engagemangets värde ens att mäta? I den här rapporten vill vi försöka beskriva det ideella engagemangets olika, mångdimensionella värden, för oss som individer, för ideella organisationer och civilsamhälle – och för vårt samhälle i stort. Bland annat beskriver vi olika sätt att mäta engagemanget i ekonomiska termer, och låter ideellt engagerade själva berätta om hur de värderar sitt engagemang.

Tre förslag för att stärka det ideella engagemanget

Forskning har gång på gång slagit fast att det ideella engagemanget har ett egenvärde både för individ, organisation och samhälle. Det ideella engagemanget ger upphov till social innovation och är avgörande om vi ska klara att möta de samhällsutmaningar vi står inför. Trots det brister vi idag när det kommer till att ta vara på engagemanget som finns.

Förutom att beskriva olika värden av det ideella engagemanget vill vi därför i denna rapport även lyfta tre förslag för att bättre ta tillvara på det ideella engagemanget. Det handlar om att ideellt engagemang bör organiseras inom ideburna organisationer och inte inom det offentliga, om att vi måste skydda ideella från hat och hot och om att vi önskar se att infrastrukturen för engagemanget stärks.

Tillit och gemenskap framåt

I 20 år har Volontärbyrån hjälpt människor och ideella organisationer att hitta varandra. Vi gör det för att vi varje dag ser bevis på hur värdefullt det ideella engagemanget är. Som Samuel, som engagerar sig ideellt, uttrycker det: "Mitt och alla andras engagemang gör skillnad i samhället, det är värt sina timmar i guld och samtidigt oersättningsbart. Utdelningen av vårt gemensamma engagemang är att det bidrar till att stärka samhället, tilliten, gemenskapen och oss människor. Det går inte att värdera."

Vår förhoppning är den här rapporten ska bidra till att lyfta värdet och vikten av ett starkt civilsamhälle med ett starkt ideellt engagemang som framåt kan fortsätta att bidra till vår demokrati och välfärd.

Ideellt engagemang i det svenska civilsamhället – en översikt

I rapporten "Medborgerligt engagemang i Sverige 1991–2019" (von Essen & Svedberg, 2020) framgår att cirka hälften av Sveriges befolkning i åldern 16–84 år har arbetat ideellt någon gång under de senaste tolv månaderna (2019). Volontärer, förtroendevalda, frivilliga och funktionärer gör enorma insatser varje dag och bidrar till samhällsförbättring, ökad tillit och stärkt demokrati i Sverige. Detta engagemang märks inte minst i samband med samhällskriser av olika slag, så som vid flyktingmottagandet 2015, skogsbränderna 2014 och 2018, de senaste årens coronapandemi eller vid Rysslands invasion av Ukraina våren 2022.

Stabilt medborgerligt engagemang över åren

Det ideella engagemanget har legat på en stabil nivå under hela tre decennier, trots konjunktursvängningar, ökade ekonomiska klyftor, en tilltagande politisk polarisering samt globalisering och digitalisering.

Enligt tidigare nämnd rapport ligger engagemanget några procentenheter högre hos män än hos kvinnor. Mäns engagemang är också mer stabilt över tid medan kvinnors engagemang fluktuerar något. För både män och kvinnor är det något vanligare att engagera sig ideellt på landsbygden och i mindre städer eller förorter än i större städer.

Det är den äldsta och yngsta åldersgruppen som ägnar mest tid åt ideellt engagemang, medan åldersgrupperna däremellan (25–54 år) i större utsträckning behöver anpassa sitt engagemang till studier, förvärvsarbete och föräldraskap. Genomsnittet är 18 timmar per månad, en siffra som har ökat kontinuerligt sedan undersökningen genomfördes första gången 1992. Då var

genomsnittet 13 timmar. En majoritet av de som engagerar sig ideellt gör det varje vecka eller en eller ett par gånger per månad.

Ideellt engagemang är vanligast i samhällsgrupper som har tillgång till socioekonomiska resurser, lever i familj med barn samt har ett kulturellt och socialt kapital. Här finns också ett starkt samband mellan ideellt engagemang och en uppväxt med föreningsaktiva föräldrar, liksom en koppling till högre utbildning.

Ungefär hälften av de som är ideellt engagerade har uppdrag som innefattar administration och praktiska uppgifter i någon form, och cirka hälften är engagerade i styrelse-/förtroendeuppdrag eller har olika typer av ledaruppdrag. En majoritet är också medlemmar i den organisation där de engagerar sig.

Idrottsorganisationer samlar merparten av de som arbetar ideellt, följt av fritidsorganisationer och bostadsorganisationer. En något mindre andel är engagerade i sociala, religiösa, kulturella och politiska organisationer eller rörelser. Samtidigt väljer cirka en av tio ideellt engagerade att göra en insats vid ett specifikt tillfälle, såsom vid flyktingmottagandet 2015 eller skogsbränderna 2014 och 2018. Enligt rapporten finns det ett starkt samband mellan att göra en insats vid en sådan "särskild händelse" och att arbeta ideellt på mer kontinuerlig basis.

Civilsamhället som bärande kraft genom svensk historia

I Sverige finns det idag drygt 260 000 organisationer inom det civila samhället (SCB, 2022). Den största andelen, 62 procent, är ideella föreningar. Övriga organisationsformer är framförallt stiftelser, bostadsrätts- och samfällighetsföreningar. Bland de ideella föreningarna ryms exempelvis

studieförbund, idrottsföreningar, miljöorganisationer och socialt inriktade organisationer.

Förutom alla ideellt engagerade människor och medborgare finns även 188 000 anställda i civilsamhället, motsvarande 3,8 procent av den totala arbetskraften i Sverige. Av alla organisationer i civilsamhället är det endast ungefär var tionde organisation som överhuvudtaget har anställda (von Essen (red), 2021). Bland ideella föreningar, den vanligaste juridiska formen, är det enbart 6 procent som har anställda (SCB, 2022). Det är alltså framförallt ideellt engagerade personer som utgör och är en förutsättning för den idéburna sektorn.

Civilsamhällets intäkter kommer i huvudsak från tre håll: En dryg tredjedel från allmänheten, en knapp tredjedel från offentlig sektor och resten från andra organisationer, företag och övriga källor (Giva Sverige, 2021). Denna fördelning har varit stabil under det senaste decenniet.

Sverige har en stark föreningstradition och det ideella engagemanget är en del av vårt dåtida

och nutida samhälle. För drygt hundra år sedan var Sverige ett fattigt land, och människor gick då samman för att förbättra situationen för sig själva och andra. I samband med detta startade stora folkrörelser, såsom arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och kvinnorörelsen, alla exempel på rörelser som på olika sätt förändrat, förbättrat och utvecklat vårt samhälle i grunden.

Det var genom idéburen organisering som demokratin kom att utvecklas och institutionaliseras i Sverige, och rösträttens tillblivelse och stegvisa utbyggnad är ett tydligt exempel. Många ideella föreningar startade då även initiativ som än i dag lever kvar som viktiga delar av vårt samhälle, till exempel folktandvård, barnvårdscentraler, ambulanser och bibliotek. Den sociala innovationskraften är fortsatt stark i civilsamhället. Som exempel från modern tid kan nämnas Missing People, Skjutsgruppen och Fritidsbanken, som alla är lösningar på olika samhällsutmaningar.

Ny Sifo-undersökning om ideellt engagemang

Stor potential för ökat ideellt engagemang i Sverige

Sifo-undersökningen som presenteras här har genomförts av Kantar Public på uppdrag av Volontärbyrån. Den bygger på 1197 intervjuer med svenska allmänheten i åldern 18–79 år. Datainsamlingen genomfördes i den slumpmässigt rekryterade Sifopanelen, 28–31 oktober 2022.

Fyra av tio har engagerat sig ideellt det senaste året

Enligt undersökningen har 40 procent av svenska folket engagerat sig ideellt i en förening under de senaste tolv månaderna, till exempel som volontär, styrelseledamot eller ledare i någon förening. Fler män (44%) än kvinnor (35%) anger att de har varit engagerade ideellt under det senaste året. Fler äldre (65–79 år) än yngre anger att de har varit engagerade.

Två tredjedelar vill engagera sig

Hela sju av tio (71%) skulle kunna tänka sig att engagera sig ideellt. Tre av tio (30%), skulle endast kunna tänka sig att vara engagerade vid kortare insatser/behov. Två av tio (18%) skulle inte kunna tänka sig vara engagerad alls. Det finns alltså en stor outnyttjad potential att få fler engagerade.

Tre timmar i veckan

I genomsnitt kan de svenskar som kan tänka sig att vara ideellt engagerade lägga i genomsnitt cirka tre timmar i veckan på sitt engagemang.

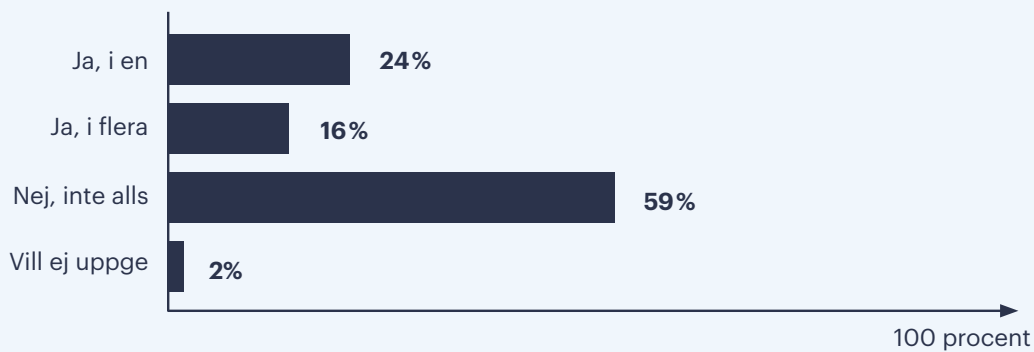
Personer i åldern 30–49 år, där många kan tänkas ha småbarn, svarar i högre grad än andra åldersgrupper att de kan lägga mindre än 1 timme i veckan (15%).

Behov av goda förutsättningar

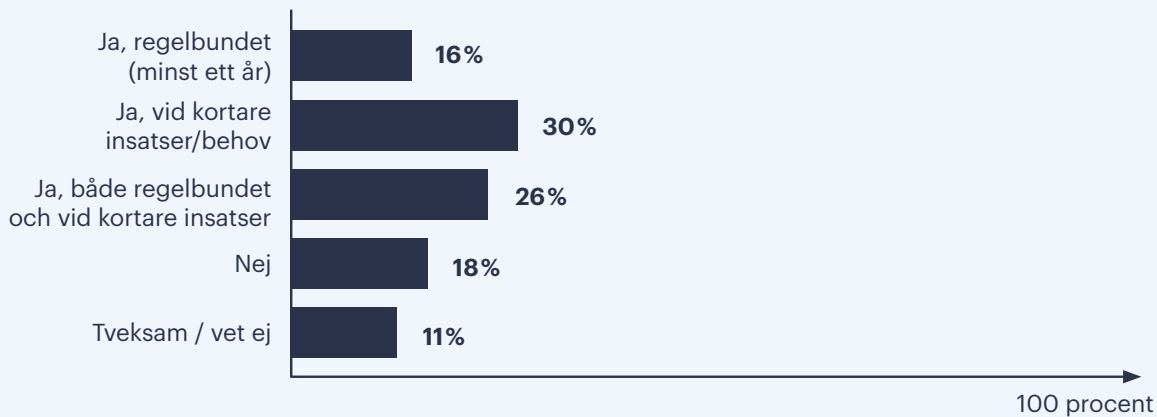
Det tydliga intresset för ideellt engagemang är en stor tillgång och stor möjlig potential för det svenska civilsamhället och för vårt samhälle i stort. Såväl individer som organisationer vittnar om hur mycket detta engagemang betyder för ett starkt samhälle som bygger på gemenskap och tillit, som bidrar till välfärd och demokratiutveckling. Men för att det ideella engagemang ska bestå, tas tillvara och vidareutvecklas behövs rätt förutsättningar. Det handlar bland annat om att det behöver finnas en stödstruktur kring de ideella. De behöver tas omhand, bli stöttade och sedda. Och detta arbete är naturligtvis inte gratis.

Lite senare i denna rapport ger vi tre förslag på hur det ideella engagemanget kan stärkas och få ännu bättre förutsättningar. På så sätt ökar vi möjligheterna att inkludera ännu fler av de som säger att de skulle vilja engagera sig ideellt.

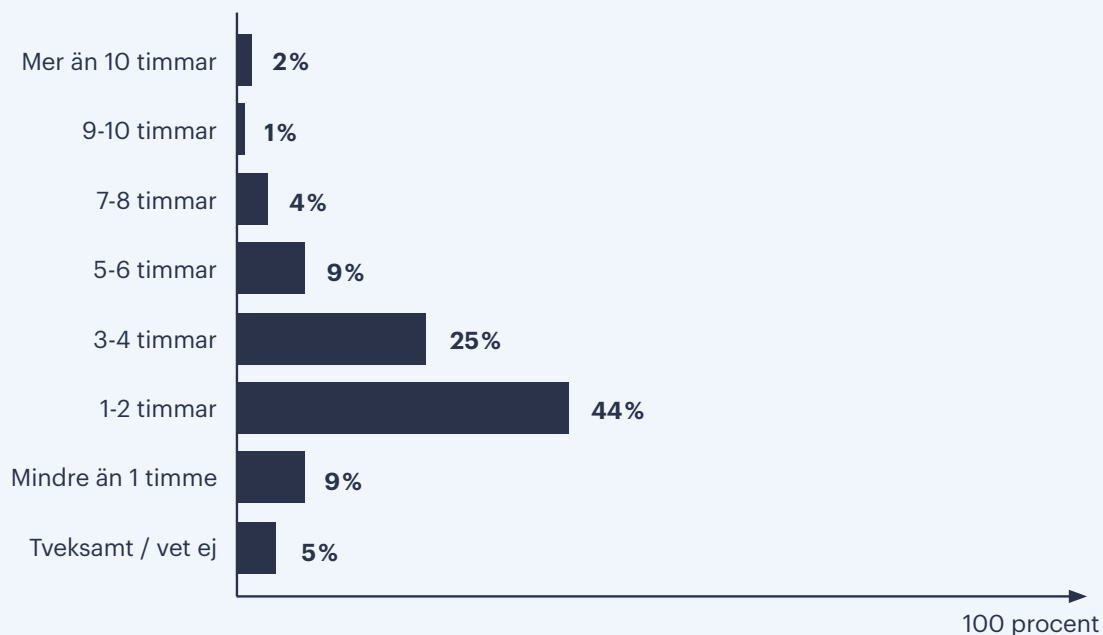
Har du under de senaste 12 månaderna engagerat dig ideellt i någon förening/ideell verksamhet/organisation? Med engagemang menar vi t.ex. att du ställer upp som frivillig/volontär, styrelseledamot, ledare.

Skulle du kunna tänka dig att engagera dig i en förening/ideell verksamhet/organisation? Med engagemang menar vi t.ex. att du ställer upp som frivillig/volontär, styrelseledamot, ledare.

Hur många timmar per vecka skulle du kunna tänka dig att engagera dig ideellt? Gör gärna en uppskattning av timmar om du inte vet.

Meningsfullhet och gemenskap för individen

Det ideella engagemanget ger oss möjlighet att tillsammans med likasinnade, prova och misslyckas. Vi kan bli trygga i vår identitet och hitta självförtroende som samhällsmedborgare. Det kan handla om att fika med ensamma äldre, prata svenska med nyanlända eller läsa läxor.

Många vill också bidra på ett mer övergripande plan till att samhället går i en positiv riktning, för folkbildning och upplysning, konst och kultur, kris- och samhällsberedskap. Mycket av detta engagemang är direkt eller indirekt kopplat till människors rättigheter och möjligheter att göra sina röster hörda, att kunna påverka och delta i demokratiutvecklingen i samhället (Volontärbyrån 2022).

Att skapa meningsfullhet

Den viktigaste anledningen för en individ att ta första steget till ideellt engagemang kommer ur en inre drivkraft. Vissa menar att de har varit engagerade i olika frågor hela livet och ser det som

sin identitet, medan andra vid något skede söker en större mening i livet, en önskan att känna sig mer behövd eller göra något som ger mer glädje i livet. Enligt Volontärbarometern 2022 anger 92 procent av volontärerna att de känner mer meningsfullhet i livet och 89 procent mår bättre tack vare engagemanget.

Vänner, gemenskap och glädje

För många volontärer utgör det ideella engagemanget också en möjlighet till ett viktigt socialt utbyte. Det är ett sätt att träffa vänner, ha roligt, känna sig behövd och må bättre. Många som möter motgångar på andra ställen i livet finner gemenskap och meningsfullhet i det ideella engagemanget. Det kan handla om att kunna göra något åt sin egen situation tillsammans med andra i gemenskap. Men det kan också handla om om att inte bli definierad utifrån ens problem, exempelvis som "arbetslös" eller "nyanländ", utan som individ och människa.

Jag känner att engagemanget i föreningslivet är unikt. Det har så många olika aspekter av social tillhörighet, att hjälpa andra, att bidra till samhället, praktisk erfarenhet etc. som jag inte får någon annanstans.

Citat från volontärer

Som en blandning mellan ett jobb och en fritidsaktivitet, vilket jag gillar. Jag får göra något meningsfullt och känna mig behövd, men utan prestationsångest och utan lön som motivation.

Personlig utveckling

Engagemanget kan även ge mycket till individen i form av personlig utveckling och lärande, och att bidra med egen kunskap och egna erfarenheter i sammanhang som gynnar andra. Här kan även nätverksbyggande och att få nya meriter ha betydelse, framförallt för de som är 26 år och yngre.

Är det värt det?

I opublicerade intervjuer som Volontärbyrån och Skandia Idéer för livet gjorde 2017 framgår att de allra flesta ideellt engagerade ser mycket positivt på sitt engagemang och värdesätter det högt. De tycker helt enkelt att det är värt det, det vill säga att de får ut mer av sitt ideella engagemang än vad de själva investerar i tid och energi.

I ovan nämnda studie framkommer att ideellt arbete värderas ungefär lika högt som att umgås med familj och barn, att hjälpa en nära vän, att

utföra ett meningsfullt jobb eller utöva ett fritidsintresse. Samtidigt menar många att det inte går att jämföra ideellt engagemang med någon annan aktivitet eller upplevelse. De upplever att ideellt engagemang är något unikt, att det handlar om att leva i linje med ens värderingar. Många uttrycker att de inte vet hur de ska tänka eller blir rentav arga över frågan. De uttrycker att de uppskattar att det ideella engagemanget är frikopplat från ekonomiska faktorer och tänkande. Att vara engagerad och inte få betalt utan att göra något utifrån egen fri vilja är alltså ett värde i sig.

Forskaren Johan von Essen vid Marie Cederschiöld högskola menar att om en ideellt engagerad person blir erbjuden betalning för att engagera sig så händer något och individen börjar tänka annorlunda kring sitt engagemang "är inte jag värd mer, jag kanske borde få ännu mer betalt för det här".

Jag blir bemött med tacksamhet av alla jag möter och känner mig behövd. Det är något alla borde uppleva dagligen. Det är större än att gå till ett jobb och tjäna pengar för samma antal timmar.

Vad det är värt? Vi kan säga så här, efter en gruppträff orkar jag och har kraft en vecka till.

Meyling Calero

kommer från Nicaragua och har bott i Sverige i tolv år. Hon flyttade till Sverige för att hon träffade en svensk man och de har idag två barn tillsammans. I Nicaragua var hon engagerad både i civilsamhället och politiskt, ett engagemang som hon har tagit med sig till Sverige.

Vad innebär ideellt engagemang för dig?

– För mig har det alltid betytt mycket att vara engagerad. Det handlar om att känna tillhörighet och meningsfullhet för att tillsammans med andra utvecklas som individ samtidigt som man bidrar till kollektivet, till en positiv samhällsutveckling. Det handlar om medmänsklighet, solidaritet och demokratiarbete. När vi agerar tillsammans kan vi förbättra samhället. Så när jag kom till Sverige var det en drivkraft jag hade, att kunna engagera mig. Men det var inte så enkelt i början, för jag kunde inte svenska, jag saknade ett socialt nätverk och jag behövde tid att förstå hur samhället och ideellt engagemang ser ut i Sverige. Jag hade velat få mer information på SFI och Arbetsförmedlingen om volontärarbete, inte bara prata praktikjobb.

På vilket sätt har ideellt engagemang hjälpt dig att ta plats i det svenska samhället?

– Successivt började jag skaffa mig ett eget socialt nätverk, till exempel via Equmeniakyrkan. Men när jag fick mitt första barn 2012 blev det en paus som jag inte hade förväntat mig. Att ha

barn och inte kunna svenska gjorde att jag kände mig isolerad. Jag pausade mina svenskastudier och började tappa den svenska jag hade lärt mig. Jag saknade ett socialt sammanhang. Men tack vare att min man tog föräldraledighet och att förskolorna finns kunde jag återkomma till min svenskaundervisning. På den tiden fanns inte SFI för föräldralediga som det finns nu i flera öppna förskolor. Det var en av de frågor som jag några år senare jobbade med när jag engagerade mig i Svenska med baby, en ideell förening som skapar möten med syfte att bryta segregationen och underlätta etableringen av utlandsfödda och nyanlända småbarnsfamiljer.

Det var när jag fick mitt andra barn 2014 som jag kände mig mer redo med språket för att söka jobb och volontäruppdrag. Jag fick jobb som personlig assistent och diskare på ett sommarkafé. Jag började delta på Svenska med babys öppna föräldragrupper i Kista bibliotek för att träna svenska och för att träffa andra föräldralediga med olika bakgrund. Samtidigt hittade jag Volontärbyrån via Facebook i samband med att min man skulle vara föräldraledig.

Jag började ett volontärarbete hos Retoy, ett socialt företag som gör leksaksbyteaktiviteter, och genom lek lär sig barnen om barnkonventionen och miljön. Det var det bästa jag har gjort, jag gick från volontär till en anställning som lokal samordnare. Att få ett jobb som jag brinner för och samtidigt kunna använda mina tidigare kunskaper och erfarenheter från mitt hemland var avgörande för mitt välmående. Det gav mig hopp, framtidstro och ett helt nytt nätverk. Allt detta var ju tack vare mitt volontärarbete genom Volontärbyrån.

Sedan dess har jag hittat fler ideella uppdrag som har betytt mycket för mig, ett sätt att vara delaktig i det svenska samhället. Jag blev till exempel volontär i Equmeniakyrka och organisationen Ny gemenskap i kafét i Västerorts kyrkan i Vällingby som erbjuder frukost, värme, gemenskap och aktiviteter för hemlösa, ensamma, fattigpensionärer, socialt utsatta eller missbrukare. Det finns ju många utmaningar i Sverige, men också många goda krafter som vill göra skillnad och hitta lösningar. Som volontär får du samtidigt en gemenskap, en meningsfullhet och nya erfarenheter.

Mina volontäruppdrag har varit väldigt konkreta och har inte krävt så hög språknivå. Så jag rekommenderar nu alla nyanlända jag träffar genom mitt jobb på Svenska med baby att kolla på Volontärbyrån och hitta det uppdrag som passar bäst, som man brinner för och som man vill få mer erfarenhet av.

Vad driver dig att engagera dig ideellt?

– Jag tror mycket på de traditionella folkrörelser som finns i Sverige och tankarna kring demokrati, att medlemmarna är med och påverkar. Jag har en egen övertygelse och en tro som jag delar med andra, att vi tillsammans kan göra världen lite bättre. Vi människor behöver varandra för att

fortsätta skapa och forma den värld som jag tror på, en värld med demokrati, frihet, jämlikhet, rättvisa, mänskliga rättigheter, solidaritet och hållbarhet.

Vad får du ut personligen av ditt ideella engagemang

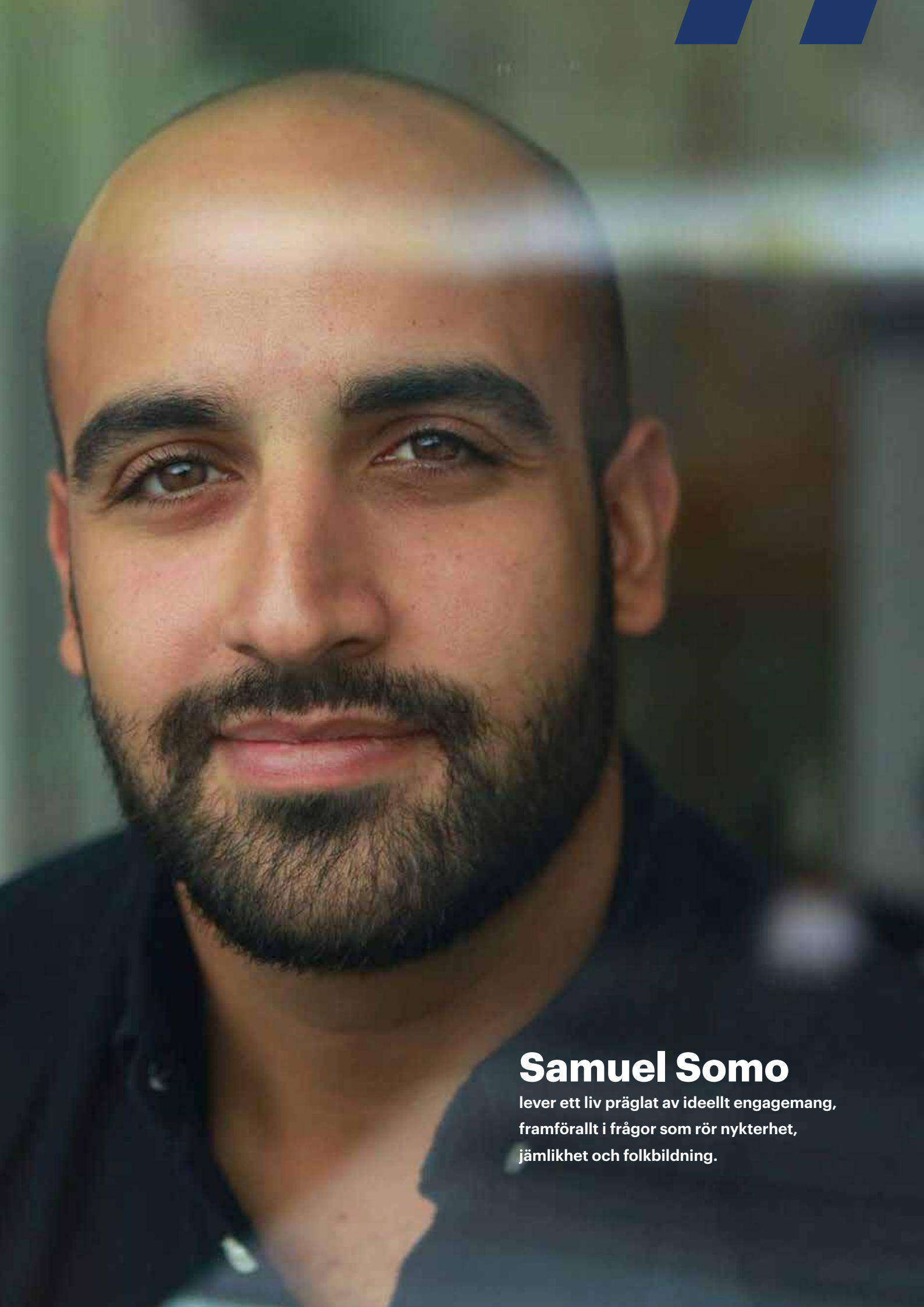
– Det ger mening till livet. Tillsammans med andra kan jag göra något för att förbättra samhället. Jag känner mig starkare och mer delaktig i det svenska samhället. Genom mitt ideella engagemang har jag fått ett socialt nätverk, språkträning, erfarenheter och jobb.

Upplever du att ditt ideella engagemang är värdefullt för andra?

– Jag tror att jag bidrar inte bara med den praktiska delen, utan också att ge hopp, respekt och en meningsfull gemenskap till människor som jag möter som volontär. Jag bidrar också med nya perspektiv genom min egen bakgrund från Nicaragua. Det är viktigt att människor möts för att bryta fördomar och lära känna varandra. Vi har alla mycket mer gemensamt än det som är våra mindre olikheter. När vi möts och lyssnar på varandra med öppenhet och respekt får vi nya insikter, perspektiv, empati och erfarenheter.

Kan du på något sätt värdera ditt ideella engagemang i ekonomiska termer?

– Ja, mycket av mitt välmående är tack vare mitt engagemang. Meningsfullheten man hittar som volontär är viktig för att motverka psykisk ohälsa, så jag skulle kunna räkna ut hur mycket pengar jag har sparat till världen. Men också att jag genom mitt ideella engagemang har fått jobb och en lön. Det är fantastiskt, det känns nästan ovärderligt.

Samuel Somo

lever ett liv präglat av ideellt engagemang,
framförallt i frågor som rör nykterhet,
jämlighet och folkbildning.

Vad innebär ideellt engagemang för dig?

– Jag är en samhällsengagerad medborgare som eftersträvar en god balans mellan ett meningsfullt arbete, meningsfullt ideellt engagemang och en meningsfull social tillvaro. Sticker inte ut med vad jag gillar att göra på fritiden. Träning, tv-spel och ideellt engagemang fyller tiden väl mellan varven. Har alltid haft ett politiskt engagemang och de senaste åren har jag hittat tillbaka till det partipolitiska engagemanget. Frågor som rör nykterhet, jämlikhet och folkbildning har följt mig genom livet.

Varför är ideellt engagemang viktigt i samhället?

– Det är viktigt ur flera perspektiv. Dels för gemenskapen och tilliten mellan oss människor. I det ideella möts vi av en gemensam drivkraft, och den vilja vi har att bidra och bistå för att få utlopp för vår drivkraft tror jag är avgörande för att bygga ett demokratiskt och rättvist samhälle där laget går före jaget. Rent krasst vågar jag också påstå att Sverige skulle stanna av helt om det ideella engagemanget i befolkningen inte fanns. Så för mig är ideellt engagemang en bärande del i vårt samhällsbygge.

Är du ideellt engagerad idag?

– Jag har ett ideellt engagemang idag som sträcker sig från det stora till det lilla. Exempelvis är jag engagerad i en nationell facklig delegation på Unionen som har hand om avtalsfrågor för anställda inom ideell sektor. Jag är engagerad inom en regional styrelse för Studieförbundet NBV. Jag har ett partipolitiskt engagemang inom Socialdemokraterna och jag är med och driver den bostadsrättsförening där jag bor. Utöver det har jag ett engagemang inom totalförsvaret som bandvagnsförare och soldat inom Hemvärnet. Det blir många timmar i olika omgångar som går åt till det ideella.

Vad driver dig i ditt ideella engagemang?

– Jag återkommer alltid till att det handlar om att ge tillbaka det jag fått. Andra har engagerat sig ideellt i olika föreningar som jag har fått vara en del av, det har gett mig förutsättningar att

få utvecklas och uppleva något meningsfullt. Idag engagerar jag mig för att jag dels tror på att bidra i det man kan och har möjligheten till, men också för att få vara en del av något större, att känna stolthet över att jag bidrar till något jag tror på förbättrar samhället jag lever i.

Vad får du ut personligen av ditt ideella engagemang?

– Mitt ideella engagemang har gett mig så otroligt mycket. Det har öppnat dörrar för mig genom åren som jag nog aldrig trodde skulle ha hänt annars. För mig har det ideella varit min skola. Jag har fått vänner för livet, jobbmöjligheter, stipendier och mycket mer. Den personliga utvecklingen, erfarenheterna och kunskapen som följer med är ovärderlig.

Upplever du att ditt ideella engagemang är värdefullt för andra?

– Det kanske inte är något man får höra i vardagen men det jag engagerar mig i är frågor som jag tror förbättrar och utvecklar andra och min omgivning. Jag har absolut fått uppleva att det är värdefullt. Allt från den där personen du mötte för 15 år sedan som gick med i föreningen du engagerade dig i, och som idag kan leda organisationen. Till det mer abstrakta engagemanget som långsiktigt bidrar till samhällsförändring.

Kan du på något sätt värdera ditt ideella engagemang i ekonomiska termer?

– Nej, jag kan nog inte värdera det i ekonomiska termer. Visst har man nog sparat samhället en hel del när man arbetat drogforebyggande bland unga, slitit i timmar för att ett event ska bli av, gett en majoritet av sin fritid åt att engagera sig. Men jag vill inte gå in och omsätta mitt ideella engagemang till ekonomiska mätreferenser. Jag tycker inte man ska göra det. Mitt och alla andras engagemang gör skillnad i samhället, det är värt sina timmar i guld och samtidigt oersättningsbart. Utdelningen av vårt gemensamma engagemang är att det bidrar till att stärka samhället, tilliten, gemenskapen och oss människor. Det går inte att värdera.

Ideella organisationer har unika värden i vårt samhälle

I Sverige engagerar sig drygt fyra miljoner människor i någon av våra 260 000 idéburna organisationer. Detta ideella engagemang är en stark, viktig och unik kraft i det svenska civilsamhället. Idrottsrörelsen engagerar flest människor, strax därefter kommer socialt inriktade organisationer (SCB, 2022).

Mångfald av organisationer

De ideella organisationerna driver verksamheter inom en lång rad områden och frågor. Det kan handla om att människor går samman i ett gemensamt intresse, såsom idrottsaktiviteter, kultur, djur och natur. Det kan också handla om organisationer som fungerar som forum för likasinnade, för att dela erfarenheter, intressen och livsåskådning. Eller gemenskap utifrån en livssituation, såsom sjukdom, tidigare missbruk eller kriminalitet. Viktiga drivkrafter och värden kan ha sin grund i politik och samhällsfrågor, med syfte att försöka förändra något i samhället tillsammans med andra.

En avgörande förutsättning

I Volontärbarometern 2022 (Volontärbyrå, 2022) uppger hela nio av tio organisationsföreträdare att ideellt engagemang är en förutsättning för att de ska kunna bedriva sin verksamhet. Det utgör inte bara en viktig resurs i olika stödinsatser, det bidrar också med medmänsklighet, ny kunskap och olika erfarenheter som sammantaget skapar möjligheter att driva och utveckla verksamheter framåt, inte minst med tanke på att de flesta organisationer har få eller inga personer anställda.

Upprätthåller demokratin

Alla dessa organisationer och föreningar bygger ett civilsamhälle och en samlingspunkt för

människors möjligheter att frivilligt bidra på olika sätt i demokratiutvecklingen. Det ideella engagemanget håller det demokratiska samtalet levande, ser till att fler röster blir hörda och ger människor möjligheter att delta i samhällsutvecklingen (Volontärbyrå, 2022).

Ideellt engagemang har en naturlig plats i välfärdssamhället

Idéburna organisationer har inte något formellt ansvar i välfärdsstaten. Men det ideella engagemanget leder till att organisationer kan ta ansvar och bidra till olika samhällsnyttor och ökad välfärd. Detta sker genom exempelvis opinionsbildning, att organisationer företräder enskilda individer, skapande av mötesplatser, brukarorganisationer och andra former av innovation samt att ideella organisationer ibland agerar utförare av offentliga tjänster. Utan det ideella engagemanget skulle mycket av detta arbete inte vara möjligt.

Tid och resurser är ofta bristvaror

Många organisationer uttrycker att de behöver fler ideella krafter och att det kan vara svårt att nå ut till nya grupper som vill engagera sig, trots att det finns god kunskap kring rekrytering och samordning av engagemanget. Huvudorsaken är en tydlig brist på tid och resurser, vilket också leder till utmaningar i att behålla ideellt engagerade i verksamheten över tid.

Volontärer kan ibland ha alltför höga förväntningar på engagemanget och det kan vara svårt att veta vilka krav som kan ställas på dem. Här behövs en ökad tydlighet kring både övergripande syfte och uppgiftens förutsättningar, för att volontärer ska känna sig motiverade till ett aktivt och långvarigt ideellt engagemang. Det är också viktigt att de ideella kan vara med och

forma verksamheten framåt, vilket dels bidrar till utveckling, dels stärker relationen mellan individ och organisation på både kort och lång sikt.

Ideellt engagemang kan kosta

Det ideella krafterna är alltså en viktig förutsättning för att civilsamhället ska kunna driva och utveckla sina verksamheter. Värdet som genereras av dessa krafter är betydande. Samtidigt kommer det inte utan en "kostnad" i form av

genomtänkta matchningsprocesser, introduktioner, utbildningar och strukturer kring frivilligheten som gör att ideella lockas till engagemang och väljer att stanna kvar i sitt engagemang. Det handlar om förberedelser inom organisationen, att ha fungerande stödsystem och strukturer som underlättar aktiveringen av ideellt engagemang, liksom en tydlighet i roller och uppgifter. Det behövs tid och andra resurser för att kunna handleda och stödja frivilligengagemanget.

Vi skulle inte klara oss om vi inte hade volontärer, det är kärnan i det vi gör. Syftet med att ha volontärer är just den ideella kraften - att människor gör det för att de vill, man är intresserad bara för att. Vi jobbar för att folk ska mötas, känna sig välkomna. Det är bra för hela samhället om vi har mer tillit till varandra.

Vi skulle inte klara oss utan volontärer. Allt bygger på att vi har aktiviteter för barnen och då är det personliga som volontärerna bidrar med väldigt viktigt. Volontärer bidrar med timmar för att vi skall kunna vara personliga och ta dem från att identifiera drömmen till att genomföra den. Det visar dessutom för barnen och deras föräldrar att det är folk som bryr sig fast de inte får betalt, det sänder en viktig signal.

Ideellt engagemang stärker välfärden, folkhälsan och demokratin

Det ideella engagemanget är helt avgörande för vårt samhälle och vår demokrati, inte minst sett till de samhällskriser vi har gått igenom och står inför framåt. Men det handlar också om ett förebyggande och stärkande arbete, i form av den tillit och gemenskap som det ideella engagemanget bidrar till, att bereda plats för människor som riskerar att hamna utanför samhällsgemenskapen.

En lång rad samhällsnyttor

Det ideella engagemanget handlar bland annat om att stå upp för mänskliga rättigheter, att arbeta för att nyanlända ska kunna etablera sig i samhället, att ge barn och unga en meningsfull fritid och om att fånga upp människor som faller igenom det offentliga skyddsnätet. Allt detta skapar välfärd, folkhälsa och förutsättningar för demokratiutveckling.

Det civila samhället och alla dess ideellt engagerade är ovärderliga för ökad tillit, social inkludering och demokrati. Däremot ska inte det ideella engagemanget användas som ett alibi för offentliga nedskärningar. Alla delar i samhället, det offentliga, näringsliv och civilsamhälle, behöver bli bättre på att samverka för att tillsammans lösa samhällsutmaningar och skapa ett hållbart samhälle.

Att bygga samhället tillsammans

Betydelsen av att skapa ett hållbart samhälle uppmärksammas också på global nivå, till exempel genom FN:s globala hållbarhetsmål (Agenda 2030) som identifierar civilsamhället som en viktig "aktör" för att uppnå en ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar värld.

Det är vi tillsammans som bygger denna värld. För att kunna driva samhällsförändringar behöver vi möta andra människor, vara på olika platser

och vidga våra perspektiv. Det är bland annat det som det ideella engagemanget skapar – möjlighet att mötas och samverka. Detta behöver alla sektorer bidra till att skapa och främja. Det kan handla om kommuner som formar partnerskap med civilsamhället, om företag som uppmuntrar till ideellt engagemang bland sina medarbetare och att politiken uppmärksammar civilsamhällets roll i samhällsutvecklingen.

Ungdoms- och folkrörelser, intresseorganisationer, ideella föreningar, trossamfund, kooperativa företag och många andra håller det demokratiska samtalet levande, ser till att fler röster blir hörda och ger människor möjligheter att på sina villkor delta i samhällslivet och utvecklas som aktiva samhällsmedborgare. Därför är ideellt engagemang avgörande.

Ideella verksamheter startar ofta efter signaler om brister och behov i samhället. De kan uppstå såväl på nationell nivå som på lokal nivå. Gemensamt för de flesta är att bidra till en varaktig verksamhet för att skapa största möjliga samhällsförändring.

Nya samhällsutmaningar

Vår värld och vårt samhälle förändras ständigt, kriser kommer och går. Och vi står just nu inför flera stora samhällsutmaningar, såsom klimatförändringar, krig och fattigdom, flyktingströmmar, arbetslöshet och lågkonjunktur. För att civilsamhället ska kunna spela en aktiv roll och bidra i att möta dessa samhällsutmaningar behöver vi på riktigt förstå att den ideella kraften inte är "gräddde på moset" i samhällsbygget utan istället är en omistlig förutsättning. Vi behöver aktivt värna och skapa goda förutsättningar för att det ideella engagemanget ska kunna vara den samhällsförändrande kraft som det är.

Det är människorna som engagerar sig för idén, som medlemmar eller ideellt aktiva, som utgör ryggraden i varje organisation. Ideellt engagemang har ett egenvärde i vårt samhälle, ett värde som är svårt att mäta. Inte bara har viktiga innovationer sitt ursprung i det ideella engagemanget, det stärker också tilliten och gemenskapen i vårt samhälle och skapar mening för den enskilda.

Maria Alsander, generalsekreterare Volontärbyrån

Ideellt engagemang i ekonomiska termer

Det är tydligt att ideellt engagemang har en lång rad värden för individer, organisationer och samhällen. Ett sätt att synliggöra dessa mångdimensionella värden är att mäta och kvantifiera dem utifrån ekonomiska termer. Då blir det inte bara tydligt att ideellt engagemang bidrar till konkret samhällsnytta, det ger också möjlighet för organisationer att bättre styra sina verksamheter. Men går det ideella engagemangets ekonomiska värde ens att mäta? Vilka för- och nackdelar finns?

Mätandets nackdelar

Att mäta ideellt engagemang i ekonomiska termer innebär frågor kring vilka värden som ska mätas och vilka kostnader som ska inkluderas. Att försöka sätta ett pris på sådant som medmänsklighet, frihet, andlighet, meningsfullhet, hälsa, mänskliga rättigheter och tillit i kronor och ören innebär att mäta utifrån marknadsekonomins villkor, men utan att det finns en specificerad timlön och utan att den frivillige värderar sin tid i ekonomiska termer.

Värdet av det frivilliga engagemanget kommer sällan en enda organisation eller individ till del. Varje frivilliginsats innebär snarare olika värden för många, ofta individer och organisationer som inte ens är medvetna om vem eller vad som låg bakom den fördel som kom med insatsen (Graff, 2009). Detta gör att mätningar antingen måste innehålla mycket grova uppskattningar och gissningar, eller helt enkelt bortse från delar av värdet.

Tre huvudsakliga mätmetoder

Enligt en svensk forskningsöversikt kring värdering av ideellt engagemang finns det tre vanliga metoder för att mäta det frivilliga engagemanget. (Andersen & Segnestam Larsson, 2016).

Ersättningsvärdemetoden

Det ekonomiska värdet mäts utifrån vad hade det kostat att få detta arbete gjort om man varit tvungen att betala för det.

Alternativkostnadsmetoden

Det ekonomiska värdet mäts av den frivilligas alternativkostnad för detta engagemang (Foster, 2013), det vill säga den tid som istället hade kunnat läggas på lönearbete. I detta fall blir det ett högre värde om en vd på ett börsnoterat företag kokar kyrkkaffet än om en snabbköpskassör gör det. Utifrån detta sätt att mäta blir det inget värde alls om en pensionär utför samma arbete.

Samhällsnyttametoden

Det ekonomiska värdet betraktas här ur mottagarens perspektiv och "output", det vill säga det ekonomiska värdet av producerade varor och tjänster. Vad kostar motsvarande en termins fotbollsträning om en förälder skulle köpa detta av ett företag?

3,2 procent av BNP

I rapporten "Det frivilliga arbetet och BNP" (Segnestam Larsson et al., 2021) framgår att drygt 4,1 miljoner människor i Sverige var ideellt engagerade på regelbunden basis under 2019, uppskattat till totalt 735 miljoner timmar. Det beräknade ekonomiska värdet av detta arbete uppskattas till 161 miljoner kronor, motsvarande 3,2 procent av BNP. Detta värde har ökat över tid, från 2,9 procent 2019.

År 2019 bidrog män med 58,6 procent medan kvinnor bidrog med 41,4 procent av det beräknade ekonomiska värdet av det frivilliga arbetet. Det motsvarar för männen 1,9 procent och för kvinnorna 1,3 procent av BNP. Orsaken till dessa skillnader mellan könen uppges vara att fler män

än kvinnor arbetar ideellt och att män även engagerar sig i genomsnitt fler timmar än kvinnor. Det finns också skillnader mellan kvinnor och mäns löner i civilsamhället, vilket påverkar värderingen av det frivilliga arbetet.

De åldersgrupper som bidrog mest till det beräknade ekonomiska värdet av det frivilliga arbetet för 2019 finns i åldersgrupperna 16–29 år samt 45–59 år, med 1 procent av BNP vardera. År 2019 bidrog personer mellan 16 och 59 år med nästan 80 procent och personer 60 år och uppåt med drygt 20 procent av det beräknade monetära värdet av det frivilliga arbetet.

Högt värde i jämförelse

3,2 procent av BNP 2019 kan vid en första reflektion upplevas som ett lågt värde. Men i ett jämförande sammanhang landar värdet i ett annat ljus, till exempel ...

- Värdet av svensk detaljhandel uppgick samma år till 3,2 procent av BNP.
- Penningflöden från stat, landsting och kommuner till ideella organisationer uppgick till 64 miljarder kronor samma år, motsvarande 1,3 procent av BNP.
- Värdet av det frivilliga arbetet i till exempel Storbritannien och Kanada uppgick samma år till 1,5 respektive 1,7 procent av BNP.

3,2 procent av BNP utifrån "ersättningsvärde-metoden"

Uträkningen i rapporten "Det frivilliga arbetet och BNP" (Segnestam Larsson et al., 2021) bygger på data från Marie Cederschiöld högskolas återkommande undersökning av det frivilliga arbetet i Sverige och data från Statistiska centralbyrån när det gäller exempelvis löner, pensioner, befolkning och BNP.

I korthet innebär denna metod att värdet av frivilligarbetet avgörs av hur mycket det skulle kosta att betala en person för att genomföra samma arbete. Det totala ekonomiska värdet av alla arbetade timmar i Sverige under ett år är beräknade och satta i relation till BNP för samma år.

$$V = (N * H * L) / \text{BNP}$$

V = Det frivilliga arbetets ekonomiska värde

N = Antal män och kvinnor som arbetar frivilligt

H = Antal timmar som de frivilliga arbetar per år

L = Genomsnittlig lön per timme

Ola Segnestam Larsson

är verksam som forskare vid Marie Cederschiöld högskola. Tillsammans med SCB har Ola räknat om det frivilliga arbetet i Sverige till pengar, utifrån "ersättningsvärdesmodellen".

Varför kan det vara viktigt att sätta ett ekonomiskt värde på ideellt engagemang?

– Ett återkommande argument för att kvantifiera det frivilliga arbetet i pengar har att göra med att synliggöra och uppmärksamma det frivilliga arbetet, inte minst med hjälp av jämförelser med andra sociala fenomen, som till exempel omfattningen på givandet i ett land eller offentliga utgifter inom ett visst område. Ett annat argument som lyfts fram är att den ekonomiska värderingen kan bidra till att identifiera trender och förändringar i det frivilliga arbetet. Det finns också ett specifikt önskemål om att inkludera det frivilliga arbetet i Statistiska centralbyråns (SCB) satelliträkenskaper för det civila samhället.

Vilka nackdelar finns det?

– Flera nackdelar har att göra med metodologiska aspekter, inklusive exempelvis risken med att över- eller underskatta värdet på det frivilliga arbetet, problematiken med att beräkna och fastställa ett generellt och applicerbart värde eller att många beräkningar inte inkluderar alla värden och kostnader som kan förknippas med frivilligt arbete. En annan kategori av nackdelar har mer att göra med principiella ställnings-

taganden. Det kan till exempel handla om att ekonomiska värderingar direkt motverkar de underliggande principerna för det frivilliga arbetet, inklusive att det frivilliga arbetet omfattar och främjar grundläggande värden relaterade till medborgarskap och deltagande i ett öppet, fritt och demokratiskt samhälle.

Hur upplever du att "ersättningsvärdesmetoden" fungerar som metod för att mäta värdet av det ideella engagemanget?

– Till fördelarna hör att det är en av de mest använda och populära metoderna, vilket ökar möjligheterna till jämförelser med andra länder. En annan fördel är att metoden mäter värdet för mottagaren av det frivilliga arbetet snarare än för den som utför det frivilliga arbetet. Till nackdelarna hör frågan om det är rimligt att betrakta frivilligarbetaren som en ersättare för en anställd arbetare. Vidare finns det de som menar att värdet av det arbete som organisationen inte har betalat för saknar relevans för värdet av det faktiska arbete som den frivilliga genomför. Andra metoder inkluderar frivilligarbetaren som tidsdonator (opportunity cost method) och frivilligarbetaren som samhällsnyttig (output method).

Tre förslag för att stärka det ideella engagemanget

I Sverige har vi en stark historia av ideellt engagemang som lever vidare än i dag. Många väljer att engagera sig inom ramen för en ideell organisation som de tycker gör viktiga saker, något som är tillgodo för både individen och samhället i stort. Att engagemanget är starkt är dock ingen given sanning. De förutsättningar som råder påverkar drivkraften och möjligheten att engagera sig ideellt. Vi ger därför tre förslag på åtgärder som vi ser skulle värna och stärka ideella organisationer och det ideella engagemanget.

1. Ideellt engagemang genom idéburna organisationer

Grunden för det organiserade engagemanget i Sverige är att det uppstår och definieras av människor och organisationer. Det är människorna själva som bestämmer varför, hur och när det ideella arbetet sker. När engagemang organiseras genom idéburna organisationer skapas förutsättningar för ett hållbart engagemang med långsiktiga strukturer som även säkrar en tydlig rågång mellan det offentliga och civilsamhällets ansvar. Vi vill därför se att det offentliga, myndigheter och kommuner, tydliggör att grunden bör vara att organisering av ideellt engagemang sker genom civilsamhällets organisationer. Det möjliggör för en utveckling där det självvalda, egenformulerade ideella engagemanget kan växa, samtidigt som vi säkerställer att det inte används till att ersätta offentligt välfärdsansvar.

2. Stärk infrastrukturen för det ideella engagemanget

Civilsamhällets organisationer behöver stöd i mobilisering av frivilliga, kompetensutveckling

kring ideellt engagemang och rekrytering av ideella. Dessutom vet hälften av svenska folket i dag inte vart de skulle vända sig för att hjälpa till i händelse av kris. Det är därför viktigt att kunskap om ideellt engagemang och föreningsliv ökar, och till exempel inkluderas i skolans läroplan. För att undvika kortsiktighet i det ideella engagemanget behöver också kärnfinansieringen och det generella stödet till civilsamhället stärkas. Att satsa på den nationella förmedling av ideella uppdrag som finns i dag, Volontärbyrån, skulle innebära att den kan stödja fler organisationer i såväl kris som mer långsiktigt. Dessutom kan ännu fler av de som vill hitta sätt att engagera sig i civilsamhället.

3. Motverka hat och hot mot ideella

För att utveckla det ideella engagemanget i Sverige behöver vi säkerställa ett starkt skydd av ideella från hat och hot. Förekomsten av hat och hot mot exempelvis styrelseledamöter och volontärer i civilsamhället begränsar våra grundlagsstiftade fri- och rättigheter och riskerar ytterst att förlama demokratin. Allt fler föreningar sluter sig inåt och tvingas bort från den offentliga debatten. Särskilt hårt drabbade är organisationer och ideella som företräder minoritetsgrupper som engagerar sig för mänskliga rättigheter. Många ideellt engagerade hotas idag på nätet och brotten är ofta svårutredda. Läget är allvarligt och åtgärder krävs för att skydda människors rätt till organisering och för att trygga civilsamhällets bärande demokratiska roll som maktgranskare, påverkansaktör och idébärare.

Referenser

”Att göra frivilligt arbete ekonomiskt värdefullt: En litteraturöversikt av internationell forskning och policy-relaterade rapporter”, Andersen, Rebecka, & Segnestam Larsson, Ola. (2016).

”Evaluating quality of care in Australian nursing homes Australian journal on ageing”, Graff, Linda L. (2009).

”Det civila samhället 2019”, SCB 2021. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/naringsverksamhet/naringslivets-struktur/civila-samhallet/pong/statistiknyhet/det-civila-samhallet-2019/>

”Det frivilliga arbetet och BNP”, Ersta Sköndal Bräcke högskola och Statistiska centralbyrån. Ola Segnestam Larsson, Daniel Rådelid och Daniel Wester. 2021

”Det civila samhället 2020 – Delrapport”. SCB, 2022. https://www.scb.se/contentassets/3d37f3bffc-104cc0a03a4e949a7ab16c/nv0117_2022a01_br_xftbr2201.pdf

”Det svenska civilsamhället – en introduktion”, Johan von Essen (red.), 2021

”Medborgerligt engagemang i Sverige 1992–2019”, Ersta Sköndal Bräcke Högskola arbetsrapportserie nr 98, Johan von Essen och Lars Svedberg, 2020.

”Staten, kapitalet eller medborgaren – vem finansierar civilsamhället?” Giva Sverige, 2021. <https://www.givasverigese.cdn.triggerfish.cloud/uploads/2021/11/staten-kapitalet-eller-medborgaren-2021.pdf>.

”Volontärbarometern 2022”, Volontärbyrån, 2022

/Volontärbyrån/

Volontärbyrån
www.volontarbyran.org
info@volontarbyran.org
0771-24 14 00